

KS. JAROSŁAW R. MARCZEWSKI* – LUBLIN

**RĘKOPIŚMIENNE MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE DOBY
PRZEDROZBIOROWEJ DO DZIEJÓW DIECEZJI CHEŁMSKIEJ
OBRZĄDKU ŁACIŃSKIEGO WE WSPÓŁCZESNYCH ARCHIWACH
PARAFIALNYCH ARCHIDIECEZJI LUBELSKIEJ, DIECEZJI
SIEDLECKIEJ I DIECEZJI ZAMOJSKO-LUBACZOWSKIEJ**

Podstawowym pytaniem, jakie musi sobie zadać historyk pragnący zbadać przeszłość danego zjawiska jest kwestia źródeł pisanych, które mogą posłużyć do realizacji wyznaczonego sobie zadania. Ich obfitość i dostępność decydują bowiem w zasadniczej mierze o powodzeniu planowanego projektu. O ile jednak duże archiwa państwowe czy kościelne umożliwiają zazwyczaj szybkie zorientowanie się w istniejącej bazie źródłowej, to jednak wciąż aktualny pozostaje problem małych archiwów, rozszaniach niekiedy na znacznym obszarze, których funkcjonowanie siłą rzeczy odbiega od standardów potężnych instytucji nastawionych na gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie materiałów archiwalnych. Stąd też niezwykle cenne wydają się wszelkie inicjatywy zmierzające do skatalogowania, podania do wiadomości, a także aktualizacji zawartości takich właśnie małych archiwów.

Archiwa parafialne – wyzwanie dla badaczy dziejów

Autor niniejszej publikacji podjął trud osobistego odwiedzenia szeregu parafii położonych w archidiecezji lubelskiej, diecezji siedleckiej i diecezji zamojsko-lubaczowskiej, w celu ustalenia jakie dokumenty rękopiśmienne znajdują się obecnie w ich archiwach**. Zadanie to wydawało się naglące a zarazem pionierskie

* Ks. Jarosław R. Marczewski – dr historii Kościoła, adiunkt w Instytucie Historii Kościoła, Wydział Teologii KUL

** Niniejszym pragnę wyrazić wdzięczność wszystkim księżom proboszczom wspomnianych parafii oraz ich najbliższym współpracownikom, którzy życzliwie otworzyli przede mną zasoby archiwów, a niekiedy poświęcając swój czas zechcieli towarzyszyć mi w kwerendzie, udzielić cennych wskazówek i ofiarować różnego rodzaju pomoc.

wobec nikłej bądź co bądź wiedzy na ten temat. Można by co prawda podjąć próbę zestawienia bibliografii źródłowej zamieszczonej w publikacjach i maszynopisach dotyczących historii poszczególnych miejscowości czy parafii, ale rezultaty tego rodzaju pracy byłyby niekompletne i niepewne. Przede wszystkim nie wszystkie miejscowości i parafie zyskały takie opracowania. Duża część wciąż czeka na opisanie ich dziejów. Poza tym niektóre z opracowań pochodzą sprzed kilku dekad, co w przypadku archiwów parafialnych stanowi okres niezwykle długi, decydujący niejednokrotnie o dalszym istnieniu, a w każdym razie o dalszym przechowywaniu części dokumentów.

Poszukiwanie materiałów źródłowych w parafiach okazało się pracą niezwykle czasochłonną, choć nie jest to największe wyzwanie dla pragnących spenetrować zawartość tego typu archiwów. Należy bowiem pamiętać, że funkcjonują one w ramach żywego organizmu lokalnej wspólnoty kościelnej i jako takie podporządkowane są jej prawom. Księża proboszczowie, co oczywiste, gdzie indziej upatrują swoich priorytetowych zadań. Ponadto brak odpowiedniego przygotowania uniemożliwia im nieraz właściwą ocenę przechowywanych materiałów i warunkuje stosunek do tego rodzaju świadectwa dziejów.

Dodatkowym problemem odnośnie do zawartości archiwów parafialnych jest sam sposób przechowywania materiałów. W zdecydowanej większości przypadków nie są one skatalogowane. Niekiedy znajdują się w kilku różnych miejscach, co stanowi poważne zagrożenie dla spistości i kompletności zasobu. W wielu przypadkach konieczna byłaby fachowa wskazówka co do standardów lokalowych, jakie winno spełniać archiwum parafialne. Ta ostatnia kwestia wiąże się jednak ściśle z problemem funduszy. Środki finansowe są zresztą również poważną przeszkodą w podjęciu działań konserwatorskich w stosunku do części materiałów archiwalnych.

Sieć parafialna łacińskiej diecezji chełmskiej a współczesne parafie archidiecezji lubelskiej, diecezji siedleckiej i diecezji zamojsko-lubaczowskiej

Przedsięwzięte itinerarium badawcze zostało wytyczone w oparciu o kryterium prawdopodobieństwa odnalezienia w parafiach dokumentów do dziejów dawnej diecezji chełmskiej obrządku łacińskiego sporządzonych przed pierwszym rozbiorem Polski w 1772 r. Diecezja ta, funkcjonująca od XIV do początku XIX stulecia, obejmowała historyczną Ziemię Chełmską, niemal całe województwo bełskie, jak również drobne fragmenty województwa wołyńskiego i krakowskiego¹. Uwzględniając obszar wchodzący w skład dzisiejszego państwa polskiego trzeba stwierdzić, że spadkobierczyniami tego organizmu kościelnego są obecnie archidiecezja lubelska i diecezja zamojsko-lubaczowska oraz w minimalnym stopniu diecezja siedlecka. Należało zatem najpierw wskazać parafie położone na terenie tych diecezji, sięgające swymi początkami doby przedrozbiorowej. W 1772 r. na

¹ B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 19 (1969) s. 337-338.

całym obszarze łacińskiej diecezji chełmskiej znajdowało się 10 dekanatów, w nich 84 parafie oraz 21 świątyń filialnych i kaplic publicznych², z których część prowadziła własne księgi kościelne. Z tej liczby na obszarze objętym obecnie granicami archidiecezji lubelskiej funkcjonowało 20 parafii (Bończa, Chełm, Chłaniów, Czulczyce, Dorohusk, Gorzków, Krasnystaw, Kumów, Łopiennik, Olchowiec, Pawłów, Płonka, Sawin, Siennica Różana, Surhów, Świerże, Tarnogóra, Turobin, Wojsławice, Żółkiewka) oraz 5 kościołów filialnych i kaplic publicznych (Chełm, Krasnystaw, Czernięcin oraz 2 w Turobinie). Na terenie obecnej diecezji zamojsko-lubaczowskiej funkcjonowało 38 parafii (Biłgoraj, Chodywańce, Dub, Dubienka, Dzierążnia, Górecko, Grabowiec, Gródek, Horodło, Hrubieszów, Józefów, Krasnobród, Kryłów, Lipsko, Łabunie, Łaszczów, Łaszczówka, Mokrelipie, Moniatyce, Nabróż, Narol, Oszczów, Płazów, Puszcza Solska, Rachanie, Rzepin, Sitaniec, Skierbieszów, Stary Zamość, Szczebrzeszyn, Tomaszów, Trzeszczany, Tyszowce, Uchanie, Wielącza, Woźuczyn, Zamość, Żerniki) oraz 8 kościołów filialnych i kaplic publicznych (Komarów, Narol, Nielisz, Zamczysko, Zamość, Zwierzyniec oraz 2 w Szczebrzeszynie). Na obszarze dzisiejszej diecezji siedleckiej funkcjonowały tylko 4 parafie dawnej diecezji chełmskiej (Orchówek, Sosnowica, Uhrusk, Wereszczyn). Niektóre z istniejących w 1772 r. parafii w wyniku późniejszych procesów dziejowych straciły na dłuższy czas swój samodzielny byt (Łaszczówka, Żerniki). Reaktywowano je w charakterze parafii bądź filii dopiero w ostatnich dekadach³. Skutkiem tych wydarzeń była jednak trwała utrata miejscowych, pierwotnych archiwów parafialnych. Tymczasem w przypadku dawnych świątyń filialnych tylko niektóre z nich otrzymały odpowiednio wcześniej status parafialny zyskując szansę na ocalenie swoich archiwów (Czernięcin, Nielisz, Susiec-Zamczysko)⁴. Jako problem jawi się natomiast kwestia wzięcia pod uwagę tych współczesnych placówek parafialnych, które w dobie przedrozbiorowej nie miały takiego charakteru, ale stanowiły siedziby zgromadzeń zakonnych (augustianie w Krasnymstawie, bernardyni w Radecznicy, franciszkanie konwentualni w Zamościu). Kasaty klasztorów w dobie rozbiorowej pozbawiły je jednak archiwalnych zbiorów i tym samym wykluczyły z pola zainteresowań⁵. Ostatecznie zatem w archidiecezji lubelskiej, diecezji siedleckiej i diecezji zamojsko-lubaczowskiej funkcjonują współcześnie 63 parafie, których archiwa mogą być ciekawe dla badaczy kościelnych dziejów przedrozbiorowych.

Lokalne uwarunkowania zawartości archiwów

Ciągłość instytucji parafialnych ma bez wątpienia pierwszorzędne znaczenie dla ewentualnego zachowania w miejscowych archiwach cennych materiałów źródłowych z wcześniejszych stuleci. Nie jest ona jednak warunkiem wystar-

² S. Litak, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, Lublin 1996, s. 361-366.

³ M. T. Zahajkiewicz, *Diecezja lubelska. Informator historyczny i administracyjny*, Lublin 1985, s. 332-335, 349-351.

⁴ Tamże, s. 298, 330-331, 337.

⁵ Tamże, s. 299.

czającym. Należy bowiem pamiętać o całym szeregu czynników zewnętrznych, których wpływ na stan zasobu archiwów bywa wielce znaczący. Chodzi tu w pierwszym rzędzie o działania wojenne i klęski naturalne. W diecezji chełmskiej ogromne znaczenie miały najazdy tatarskie z lat 1621-1629, wtargnięcie Chmielnickiego w 1648 r., ofensywa kozacko-moskiewska z 1655 r., walki w czasie potopu szwedzkiego w 1656 r. oraz najazd Siedmiogrodzian w 1657 r.⁶ Skutki tych wydarzeń widać wyraźnie w chronologicznym rozkładzie zachowanego materiału archiwalnego. Niezwykle rzadko sięga on bowiem wstecz, poza połowę XVII stulecia. Drewniana w większości infrastruktura kościelna nie mogła zresztą sprostać nie tylko dewastacjom dokonywanym przez najeźdźców, ale także często zdarzającym się pożarom wzniesionym z przyczyn naturalnych. Skutkiem klęsk żywiołowych oraz działań militarnych, w tym także tych z późniejszych wieków, zachowanie się materiału archiwalnego stawało się niemal kwestią przypadku. Co prawda istotne z punktu widzenia parafii dokumenty starano się na powrót gromadzić w formie odpisów, ale z czasem, wraz ze zmianą stosunków politycznych i społeczno-gospodarczych, zaczęły one tracić na znaczeniu.

Dla stanu posiadania wielu parafii zabójcze stały się wydarzenia doby II wojny światowej. Niektóre kościoły i budynki parafialne doznały szkody już w wyniku kampanii 1939 r., jak np. w parafii Biłgoraj czy Gródek, gdzie we wrześniu spłonęło m.in. archiwum parafialne⁷. W ciągu kilku miesięcy od listopada 1942 r. do sierpnia 1943 r. miała miejsce na Zamojszczyźnie zaplanowana akcja wysiedleńcza. Dotykała ona również miejscowości parafialnych. Kościoły zamieniano wówczas na magazyny, z plebanii usuwano kapłanów i urzędy parafialne, a budynki zajmowała ludność niemiecka jak np. w Dubie, Grabowcu, Łabuniach, Skierbieszowie, Szczebrzeszynie czy Wożuczynie⁸ lub w niektórych przypadkach ukraińska, jak np. w Uchaniach⁹. Wydarzenia te prowadziły zwykle do rozproszenia i zniszczenia zasobów archiwalnych tych parafii. Próby ratowania własności kościelnej nie zawsze przynosiły odpowiednie rezultaty, wiele utensyliów i archiwaliów nie udało się ocalić. Przykładem może służyć parafia Stary Zamość, gdzie mimo zabezpieczenia rozlicznych przedmiotów we wsi Tarzymiechy nie przywrócono już archiwum do jego stanu sprzed wojny¹⁰. Ponadto niektóre

⁶ M. Horn, *Skutki ekonomiczne najazdów tatarskich z lat 1605-1633 na Ruś Czerwoną*, Wrocław 1964, s. 13; E. A. Mierzwa, S. Tworek, *W okresie wojen i konfederacji*, w: *Dzieje Lubelszczyzny*, red. T. Mencil, t. 1, Warszawa 1974, s. 358-366.

⁷ Zahajkiewicz, *Diecezja lubelska*, s. 120; Archiwum Parafii pw. św. Anny w Gródku, *Księga wizytacji biskupich parafii Gródek*, b.p. (kwestionariusz z 1948 r.).

⁸ Archiwum Parafii pw. Nawiedzenia NMP w Wożuczynie, *Liber-chronicon in parochia Wożuczyn*, s. 6; Archiwum Parafii pw. św. Mikołaja w Szczebrzeszynie, *Księga wizytacji biskupich parafii szczebrzeszyńskiej*, b.p. (kwestionariusz z 1946 r.); Archiwum Parafii pw. MB Szkaplerznej w Łabuniach, *Księga wizytacji kanonicznych biskupa diecezjalnego w parafii Łabunie od 1922 r.*, b.p. (kwestionariusz z 1953 r.); Archiwum Parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Dubie, *Wizytacje biskupie*, b.p. (kwestionariusz z 1947 r.); Zahajkiewicz, *Diecezja lubelska*, s. 347, 363, 384.

⁹ Archiwum Parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Uchaniach, *Liber fundi instructi par. Uchanie*, k. 12v; *Kronika parafii rzymsko-katolickiej Uchanie*, k. 2r; *Liber visitationum par. Uchanie*, k. 10v.

¹⁰ Archiwum Parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Starym Zamościu, *Księga wizytacji biskupich parafii rzymsko-katolickiej Stary Zamość*, b.p. (protokół wizytacji z 1950 r.).

okolice stały się areną zmagania zbrojnych polskiego ruchu oporu oraz oddziałów ukraińskich. Walki uderzały również w ludność cywilną oraz w przedstawicieli prawosławnego i katolickiego duchowieństwa. Skutkiem tego stanu rzeczy było zastraszanie, zmuszanie do ucieczki a nawet morderstwa na kapłanach. Niektóre świątynie i zabudowania kościelne zostały spalone, np. w Nabrożu, Oszczowie, Rzeplinie¹¹. W Grabowcu zajęta przez okupantów plebania stała się dodatkowo punktem oporu żandarmerii ukraińskiej i gestapo w czasie walk partyzanckich w wyniku czego doszczętnie spłonęła¹². W tych warunkach bezpowrotnie ginęły rękopiśmienne relikty wcześniejszych stuleci przechowywane w archiwach parafialnych. Niekiedy archiwa parafialne płonęły na skutek celowej działalności polskiego podziemia. Chodziło bowiem o ochronę ludności przez zniszczenie ewidencji. Tak stało się np. w 1943 r. w Czernięcinie i Żółkiewce¹³. Ostatnie przejście frontu działań II wojny światowej w 1944 r. również dotknęło niektóre świątynie i zabudowania kościelne, jak miało to miejsce np. w parafii Dubienka i Wielącza¹⁴.

Bez wątpienia epoka komunistyczna, jaka zapanowała w Polsce po wojnie również nie sprzyjała trosce o kościelne materiały archiwalne. Inwigilacja środowiska kościelnego przybierała różne formy. Cenne dokumenty kościelne mogły zatem być przyczyną dodatkowych, nieprzyjemnych i uciążliwych kontaktów z władzą. Unikanie tego typu relacji musiało zatem prowadzić do marginalizacji problematyki archiwalnej.

Ważnym czynnikiem, w dużym stopniu decydującym o losie parafialnych materiałów źródłowych doby staropolskiej, była też nowa sytuacja ekonomiczna i pastoralna Kościoła. Kryterium troski o archiwalia stał się nie tyle ich wiek czy unikalny charakter, ale użyteczność. Materiały odzwierciedlające niegdysiejsze życie religijne parafii, jak również całkowicie zdezaktualizowane w nowych warunkach dokumenty fundacyjne i gospodarcze częściej były zapodziejwane. Stąd też o wiele bogatsze i lepiej zachowane są te źródła, które mają trwały walor prawno-kanoniczny jak np. księgi metrykalne. Dość wyjątkowo zatem udawało się odnaleźć kopiarze ważniejszych dokumentów parafialnych, odpisy protokołów wizytacji biskupich, księgi brackie, inwentarze dóbr parafialnych, księgi dochodów i rozchodów. Jeśli jednak w przypadku ksiąg wizytacji parafii strata była stosunkowo niewielka, jako że odpowiednie czystopisy były przechowywane również w konsystorzu biskupim i dla wielu wizytacji są nadal dostępne, to np.

¹¹ Zahajkiewicz, *Diecezja lubelska*, s. 351, 353-355.

¹² M. Kaczmar, *Dzieje parafii Grabowiec*, Lublin 1968, s. 40-41 (mps w Archiwum Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II).

¹³ Zahajkiewicz, *Diecezja lubelska*, s. 337; Archiwum Parafii pw. św. Wawrzyńca w Żółkiewce, *Księga wizyt dziekańskich parafii Żółkiewka*, b.p. (protokół z 1948 r.).

¹⁴ Archiwum Parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Dubience, *Księga wizyt pasterskich parafii Dubienka założona 1967 r.*, b.p. (kwestionariusz z 1967 r.); Archiwum Parafii pw. św. Stanisława BM w Wielączy, *Księga wizytacji pasterskich par. Wielącza*, b.p. (kwestionariusz z 1950 r.); Archiwum Parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Starym Zamościu, *Księga wizytacji biskupich parafii rzymsko-katolickiej Stary Zamość*, b.p. (protokół wizytacji z 1950 r.).

zagubione księgi bractw religijnych stanowiły jedyne egzemplarze tekstu precyzyjnie dokumentującego życie tych parafialnych stowarzyszeń.

Nie należy zapominać również o zwykłej niefrasobliwości w udostępnianiu cennych rękopisów. Porównując stan posiadania archiwów parafialnych zapisany w postaci bibliografii w niektórych pracach dyplomowych oraz ich współczesny zasób łatwo skonstatować, że część dokumentów zaledwie w ostatnich dekadach została zagubiona lub dostała się w prywatne ręce, jak choćby w Łaszczowie¹⁵. Winę za ten stan rzeczy ponosi zapewne system kontroli, jako że protokoły zdawczo-odbiorcze parafii już w okresie przedwojennym przestawały uwzględniać szczegółowe wykazy ksiąg i dokumentów przechowywanych w parafialnych archiwach.

Materiały archiwalne

W rezultacie badań przeprowadzonych w 63 parafiach okazało się, że tylko część z nich dysponuje archiwami spełniającymi założone na wstępie kryteria. Parafii takich jest 38. Co ciekawe, niektóre z nich w wyniku specyficznego splotu zdarzeń weszły w posiadanie archiwaliów innych instytucji funkcjonujących w staropolskiej diecezji chełmskiej obrządku łacińskiego.

Poniższy wykaz tabelaryczny uwzględnił w porządku alfabetycznym – z podziałem na diecezje – te parafie, w których aktualnie przechowywane są archiwalia powstałe do 1772 r., mogące służyć przyszłym badaniom dziejów łacińskiej diecezji chełmskiej. Wykaz archiwaliów podanych przy każdej parafii zawiera ich tytuł oryginalny bądź nadany doraźnie oraz w miarę konieczności podstawowe informacje o zawartości chronologicznej i merytorycznej. W przypadku archiwów skatalogowanych podane zostały również miejscowe sygnatury.

NAZWA JEDNOSTKI	ZAWARTOŚĆ	SYGNATURA
1	2	3
ARCHIDIECEZJA LUBELSKA		
Archiwum Parafii pw. św. Stanisława BM w Bończy		
<i>Metrica baptisatorum 1727-1754</i>		
<i>Liber regeneratorum ex aqua et Spiritu Sancto 1754-1768</i>		
<i>Liber regeneratorum ex aqua et Spiritu Sancto 1768-1780</i>		
<i>Catalogus mortuorum 1730-1780</i>	Dopisana lista paschantes za lata 1728-1750	
Archiwum Parafii pw. Rozesłania św. Apostołów w Chelmie		
<i>Liber metrics baptisatorum ecclesiae parochialis Helmensis 1669-1777</i>		

¹⁵ W. Szewczuk, *Dzieje parafii rzymsko-katolickiej w Łaszczowie do roku 1945*, Lublin 1982, s. VI (mps w Archiwum Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II); autor korzystał z nieobecnej już w archiwum parafialnym *Księgi Bractwa Różańcowego z lat 1701-1902*.

<i>Liber contrahentium et benedictium sacrum matrimonium 1715-1744 et liber sepulorum 1715-1733</i>	Zawiera również wykaz zmarłych dobrodziejów kościoła i klasztoru z podziałem na stany, osobno zaś tych podawanych z ambony dla wspólnej modlitwy z ludem	
<i>Liber copulatorum ecclesiae parochialis Chelmensis 1745-1823</i>	Zawiera dokumenty informujące o udzieleniu dyspensy od przeszkód małżeńskich z XVIII w.	
<i>Liber sepulorum ad ecclesiam parochialem Divisionis Apostolorum et perposituram Sancti Spiritus 1734-1790</i>		
<i>Liber in quo actus in domo Chelmensi a nostris certis fixis temporibus absolvendi annotantur</i>	Zawiera informacje bieżące dotyczące funkcjonowania wspólnoty domu i kolegium oo. Pijarów chełmskich za lata 1755-1823	
Księga gospodarcza klasztoru oo. Pijarów w Chełmie	Zawiera pokwitowania odebranych należności od czynszów wykupnych z XVIII w.	
<i>Metrica baptisatorum in ecclesia parochiali Kumoviensi 1687-1709</i>		
<i>Metrica baptisatorum et mortuorum in ecclesia parochiali Kumoviensi 1710-1720</i>	Zawiera również wykaz dochodów i wydatków kościoła kumowskiego 1717-1721; informacje o Bractwie Różańcowym i lista członków za lata 1699-1760; spis proboszczów i ważniejszych wydarzeń z życia parafii za lata 1610-1718; inwentarz utensyliów świątynnych za lata 1714-1717	
<i>Metrica baptisatorum et mortuorum in ecclesia parochiali Kumoviensi 1721-1747</i>		
<i>Metrica baptisatorum et mortuorum ad usum ecclesiae parochialis Kumoviensis comparata 1747-1760</i>		
<i>Liber copulatorum in ecclesia Kumoviensi 1660-1717</i>	Dołączony inwentarz utensyliów świątynnych kościoła w Kumowie z końca XVII w.	
<i>Liber matrimoniorum copulatorum in ecclesia Kumoviensi 1713-1760</i>		
Archiwum Parafii pw. św. Katarzyny w Czernięcinie		
<i>Liber baptisatorum, copulatorum et sepulorum 1756-1771</i>		
Archiwum Parafii pw. św. Rocha w Czulczycach		
Dokument wydany w Uhrusku 18 maja 1768 r.	Ks. Jan Nepomucen Maniecki, dziekan chełmski, zaświadcza, że 13 marca 1768 r. poświęcił kościół w Czulczycach z upoważnienia bp. chełmskiego Feliksa Pawła Turskiego	
Archiwum Parafii pw. św. Jana Nepomucena w Dorohusku		
Dokumenty różne	Oryginały inwentarza, prezenty na beneficja, erekcji drogi krzyżowej z XVIII w.	
<i>Liber gratiarum Beatissimae Virginis Mariae in ecclesia parochiali Dorohuscensi</i>	Historia obrazu NMP w Dorohusku, spis łask, inwentarz kościelny z XVIII w.	
<i>Księga metryk dawnych osób urodzonych, zaślubionych i zmarłych 1767-1798</i>		

Archiwum Parafii pw. św. Stanisława BM w Gorzkowie		
Kopiarz dokumentów parafii Gorzków	Odpisy dokumentów dotyczących kościoła parafialnego, szpitala i bractw oraz dekret reformacyjny w związku z wizytacją parafii w 1750 r.	
Archiwum Parafii pw. św. Franciszka Ksawerego w Krasnymstawie		
<i>Erectio, fundatio et dotatio prebendae sive promotoriae sacratissimi rosarii Beatissimae Mariae Virginis in ecclesia cathedralis Crasnostaviensi anno Domini MDCCXVII</i>	Oryginały i kopie dokumentów dotyczących Bractwa Szkaplerza i Różańca św. z XVIII w.	AD 4
<i>Protocollon actorum notariatus apostolici [...] in personam D. Theodori Pikuzinski [...] per eundem notarium confectum anno Domini 1745</i>	Wpisy w księdze notarialnej, w tym liczne dotyczące spraw kościelnych, z lat 1745-1779	AD 6
<i>Catalogus inscriptionum adorantium Salvatoris Nostri Jesu Christi Redemptoris horas agonis Ejus [...]</i>	Kopie dokumentów i listy członków Bractwa Agonizantów oraz wykaz łask udzielonych wobec krzyża Pana Jezusa Miłosiernego od 1755 r.	AD 7
<i>Status collegii vicarialis RR. vicariorum cathedralium Helmensium in Krasnystaw descriptus sub tempus visitationis generalis anno Domini 1769</i>	Inwentarze dotyczące kolegium wikariuszy katedralnych od 1769 r.	AD 8
<i>Metrica baptisatorum 1635-1670</i>		
<i>Liber baptisatorum 1670-1686</i>		
<i>Liber baptisatorum 1705-1729</i>		
<i>Liber baptisatorum 1769-1778</i>		
<i>Liber copulatorum 1620-1694</i>		
<i>Liber copulatorum 1694-1727</i>		
<i>Liber mortuorum 1616-1642</i>		
<i>Liber mortuorum 1729-1750</i>		
<i>Liber mortuorum 1748-1786</i>		
Archiwum Parafii pw. Nawiedzenia MB w Kumowie		
<i>Akta Bractwa Szkaplerza św. i dokumenty na relikwie SS. znajdujące się w parafialnym kościele kumowskim</i>	Oryginalny dokument z 1687 r. potwierdzający prawdziwość relikwii	
<i>Liber regeneratorum ex aqua et Spiritu Sancto in ecclesia parochiali Kumoviensi 1760-1777</i>		
<i>Liber pie in Domino decedentium sepultorum ad ecclesiam parochialem Kumoviensem 1760-1777</i>		
Archiwum Parafii pw. św. Bartłomieja Apostoła w Łopienniku		
<i>Księga urodzonych 1682-1698 i zaślubionych 1677-1698</i>		
<i>Liber baptisatorum et copulatorum 1698-1737</i>	Wpisany protokół wizytacyjny z 1698 r. oraz późniejsze darowizny na rzecz kościoła do 1737 r.	
<i>Księga urodzonych 1722-1738 i zaślubionych 1728-1738</i>		

<i>Akta łacińskie urodzonych 1738-1763, ślubnych 1739-1770, zmarłych 1739-1746</i>		
<i>Liber baptisatorum et copulatorum 1763-1790</i>		
<i>Księga zmarłych 1763-1791</i>		
Archiwum Parafii pw. św. Małgorzaty w Olchowcu		
Księga wizytacji biskupich	Protokoły wizytacyjne i reformacyjne z lat 1751-1784	
Księga podręczna	Kopia inwentarza z 1731 r., wpisy o charakterze gospodarczym od 1740 r., opis cudu z 1740 r. we Wronowicach	
<i>Księga zawierająca urodzonych 1667-1711 i zaślubionych 1636-1718</i>		
<i>Trina metrica videlicet baptisatorum 1740-1760, copulatorum 1741-1758 et mortuorum</i>	Brak części o zmarłych	
<i>Liber metricorum trium scilicet baptizatorum 1760-1796, copulatorum 1760-1796 mortuorumque</i>	Brak części o zmarłych	
Archiwum Parafii pw. Narodzenia NMP w Płonce		
<i>Catalogus fratrum et sororum Confraternitatis Sacratissimi Scapularis Beatissimae Virgnis Mariae de Monte Carmelo introducti ad ecclesiam parochialem Płonecensem [...] anno Domini 1660</i>	Księga bractwa Szkaplerza NMP, dokumenty fundacyjne prebendy, wizytacje prebendy, wpisy członków, wybory starszych brackich od 1660 r.	
<i>Liber mortuorum, copulatorum et baptisatorum 1775-1778</i>	Wszyty protokół wizytacyjny parafii z 1715 r.	
Archiwum Parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Sawinie		
Księga gospodarcza	Wpisy dochodów z dziesięcin od 1725 r.	
Archiwum Parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Siennicy Różanej		
<i>Liber continens iura servientia ecclesiae parochiali Siennicensi tempore visitationis episcoporum Chelmensium in anno Domini 1647 conscriptus</i>	Protokoły wizytacyjne i reformacyjne z lat 1647-1774	
Dokumenty różne	Oryginały dokumentów z XVIII w., głównie o charakterze gospodarczym	
Archiwum Parafii pw. Nawiedzenia NMP i św. Łukasza w Surhowie		
<i>Erectio atque iura ecclesiae Surhovensis sub tempus visitationis [...] Christophori in Słupow Szembek episcopi Chelmensis [...] connotata</i>	Protokoły wizytacyjne i reformacyjne z lat 1672-1784; dołączone kopie dokumentów z XVIII w.	
Archiwum Parafii pw. św. Piotra i Pawła w Świerżach		
Dokumenty różne	Oryginały i kopie dokumentów z XVIII w., m. in. dekret reformacyjny parafii z 1758 r.	
<i>Liber natorum 1712-1759, copulatorum 1712-1792, mortuorum 1744-1762</i>		
<i>Księga metryk urodzonych 1759-1801 i zmarłych 1763-1801</i>		
<i>Metryki zaślubionych 1736-1791</i>		
Archiwum Parafii pw. św. Zofii w Tarnogórze		
<i>Liber beneficij Tarnogorensis [...] conscriptus anno Domini 1749</i>	Kopiarz dokumentów parafialnych i wizytacji do 1765 r.	

Dokumenty różne	Oryginały i kopie dokumentów z XVII i XVIII w., protokół wizytacyjny i dekret reformacyjny parafii z 1671 r.	
<i>Księga metryk urodzonych 1706-1720 i zaślubionych 1705-1720</i>		
<i>Księga metryk urodzonych 1720-1732, zaślubionych 1720-1735 i zmarłych 1720-1729</i>		
<i>Księga metryk urodzonych 1733-1764, zaślubionych 1735-1777 i zmarłych 1734-1765</i>		
<i>Księga metryk urodzonych 1764-1780</i>		
<i>Księga metryk urodzonych 1635-1657</i>		
<i>Księga metryk urodzonych 1658-1683 i zaślubionych 1778-1783</i>		
Archiwum Parafii pw. św. Dominika w Turobinie		
<i>Inventarium ecclesiae et prepositurae Turobinensis</i>	Inwentarze i dokumenty z lat 1725-1773	I
<i>Index variarum inscriptionum ecclesiasticarum ex actis advocatialis Turobinensibus depromptarum [...]</i>	Wypisy z akt wójtowskich turobińskich z XVII w.; sumariusz dokumentów kościoła z 1741 r.	III
<i>[...] Katalog wpisowania się w bractwo błogosławionej Anny świętej w roku 1767</i>	Księga bracka z kopiami dokumentów bractwa, wpisy członków za lata 1767-1918	9
<i>Liber baptisatorum 1673-1701</i>		
<i>Metrica baptisatorum ecclesiae parochialis Turobinensis comparata 1702-1736</i>		
<i>Liber baptisatorum ad ecclesiam praeposituralem Turobinensem, parochialem Czerniecinensem 1752-1785</i>		
<i>Liber copulatorum 1683-1728</i>		
<i>Metrocomia Cynecensis. Liber baptisatorum et copulatorum comparatus 1698-1732</i>		
<i>Liber mortuorum ad ecclesias praeposituralem Turobinensem, parochialem Czerniecinensem, oratorium Spiritus Sancti et s. Elisabeth et in caemeterio antiquae ecclesiae s. Marci sepulorum 1726-1785</i>		
<i>Liber mortuorum ad ecclesiam parochialem Plonecensem sepulorum 1762-1779</i>		
Archiwum Parafii pw. św. Michała Archaniola w Wojsławicach		
<i>Liber metrices mortuorum 1761-1797</i>		
DIECEZJA SIEDLECKA		
Archiwum Parafii pw. św. Jana Jalmuźnika w Orchówku		
<i>Metrica ecclesiae Orchoviensis parochiae constricta 1658-1809; matrimonium contrahentium 1677-1809; sepulorum 1748-1809</i>		
Archiwum Parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Uhrusku		
<i>Liber baptisatorum 1689-1731</i>		
<i>Liber baptisatorum 1735-1765 et copulatorum 1741-1765</i>		

<i>Liber metrices baptisatorum 1765-1789 et copulatorum 1765-1790</i>		
<i>Liber mortuorum 1740-1765</i>		
<i>Liber sepultorum 1765 1785</i>	Dołączony do księgi dokument dyspensy od zapowiedzi wydany w Skierbieszowie 28 XII 1731 r. przez bpa chełmskiego Jana Feliksa Szaniawskiego	
Archiwum Parafii pw. św. Stanisława BM w Wereszczynie		
Dokumenty różne	Oryginały dokumentów oraz odpisy z akt urzędowych i sądowych kościelnych i świeckich z XVII w. dotyczące beneficjum parafialnego	
DIECEZJA ZAMOJSKO-LUBACZOWSKA		
Archiwum Parafii pw. św. Marii Magdaleny w Biłgoraju (dawniej: Puszcza Solska)		
<i>Metrica baptisatorum 1653-1702</i>		
<i>Metrica baptisatorum et copulatorum 1702-1721</i>		
<i>Metrica baptisatorum et copulatorum 1721-1744</i>		
<i>Liber natorum et copulatorum 1746-1761</i>		
<i>Liber natorum et copulatorum 1761-1776</i>		
<i>Liber baptisatorum 1771-1781 et copulatorum 1777-1782</i>		
<i>Connotatio defunctorum 1721-1770</i>		
<i>Liber defunctorum 1771-1786</i>		
Archiwum Parafii pw. Trójcy Świętej i Wniebowzięcia NMP w Biłgoraju		
<i>Liber Confraternitatis S.S. Trinitatis in oppido Biłgoraj</i>	Wpisy członków bractwa od 1751 r.	1
Księga przychodów i rozchodów Bractwa Trójcy Świętej w Biłgoraju	Wpisy przychodów za lata 1749-1764, wpisy rozchodów za lata 1750-1764	126
Archiwum Parafii pw. św. Stanisława BM w Górecku Kościelnym		
<i>Księga zaślubionych 1721-1736</i>		
Archiwum Parafii pw. św. Jacka i MB Różańcowej w Horodle		
<i>Dokumenty dawne parafii rzymsko-katolickiej w Horodle</i>	Zbiór kopii dokumentów, m.in. spis dokumentów dotyczących parafii sporządzony ok. 1770 r.	
<i>Liber baptisatorum 1739-1773</i>		
Archiwum Parafii pw. św. Mikołaja w Hrubieszowie		
<i>Książka urodzenia, małżeństw i zeyścia 1759-1776</i>		1
Archiwum Parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Józefowie		
<i>Księga wizytacyjna parafii Józefów Biłgorajski 1920 r.</i>	Wszyty do księgi pojedynczy dokument oryginalny z 12 września 1728 r., w którym bp chełmski Jan Feliks Szaniawski zaświadcza, że konsekrował kościół i ołtarz Chrystusa Ukrzyżowanego oraz udziela wiernym odpustu	
Archiwum Parafii pw. Nawiedzenia NMP w Krasnobrodzie		
<i>Korona z różnych kwiatów [...] braci y sióstr Arcybractwa Różańca Świętego uwita [...] roku 1650 [...]</i>	Księga Arcybractwa Różańcowego w Krasnobrodzie, wpisy od 1675 r. do 1837 r.	

<i>Korona z różnych kamieni [...] braci i siostr Arcybractwa Różańca Świętego [...] złożona [...] roku 1750 [...]</i>	Księga Arcybractwa Różańcowego w Krasnobrodzie, kopia wpisów starszej księgi brackiej od 1675 r., kolejne wpisy od 1750 r.	
<i>Connotationes Missarum tam absolutarum quam absolventiarum ex perpetuis et currentibus obligationibus conventus Crasnobrodensis Ordinis Praedicatorum ab anno 1702</i>	Księga celebr mszalnych, wpisy od stycznia 1702 r. do marca 1721 r.	
<i>Rationes bursae musicorum</i>	Księga przychodów i rozchodów kapeli muzycznej przy konwencie krasnobrodzkim dominikanów, wpisy od sierpnia 1734 r. do września 1773 r.	
Księga przychodów i rozchodów konwentu dominikanów w Hrubieszowie	Wpisy od marca 1756 r. do lipca 1768 r.	
Zbiór dokumentów konwentu krasnobrodzkiego oo. Dominikanów	Dokumenty oryginalne, kopie i notatki co do spraw duszpasterskich, gospodarczych i wewnętrzzakonnnych z lat 1748-1754	
Archiwum Parafii pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Łaszczowie		
<i>Akta urodzonych, zaślubionych i zmarłych 1772-1810</i>		10
Archiwum Parafii pw. Znalezienia Krzyża Świętego w Mokrymlipiu		
<i>Liber baptisatorum 1770-1786</i>		1
Archiwum Parafii pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Moniatyczach		
<i>Spis czyli wykaz urodzonych, małżeństw, zeyść 1751-1774</i>		1
<i>Liber metrices baptisatorum, copulatorum et mortuorum 1751-1774</i>		2
Archiwum Parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Nabrożu		
<i>Księga archiwalna kościoła parafialnego w Nabrożu zawierająca najstarsze dokumenta od 1637 roku</i>	Oryginały i odpisy testamentów, legatów i wizytacji głównie z XVIII w.	
Archiwum Parafii pw. św. Wojciecha i MB Różańcowej w Nieliszu		
<i>Książka dokumentów i wizyt kościoła wieląckiego</i>	Kopiarz dokumentów parafii Wielącza sporządzony w 1706 r., protokoły wizytacyjne i reformacyjne z lat 1715-1750	
Archiwum Parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Rachaniach		
<i>Księga wizyt biskupich od 1750 roku</i>	Protokoły wizytacyjne i reformacyjne parafii za lata 1750-1798	
<i>Metrica baptisatorum 1702-1749</i>		
<i>Metrices libri baptisatorum, copulatorum et mortuorum 1749-1777</i>		
<i>Metrica copulatorum 1702-1749</i>		
Archiwum Parafii pw. św. Mikołaja w Szczebrzeszynie		
<i>Morze łask [...] przez ręce Maryi Panny w kościele W.W. O.O. Bonifratrów w Zamościu [...] od wielu lat hojnie wylane [...] remonstrowane roku Pańskiego 1756 [...]</i>	Księga zawierająca dzieje obrazu MB Bonifraterskiej w Zamościu oraz spis doznanych przed obrazem łask	
Archiwum Parafii pw. Trójcy Przenajświętszej i Narodzenia NMP w Trzeszczanach		
Księga wizytacji biskupich	Protokoły wizytacyjne i reformacyjne parafii od 1603 r., dołączone odpisy innych dokumentów z XVII i XVIII w.	

Archiwum Parafii pw. Nawiedzenia NMP w Woźuczynie		
<i>Liber baptisatorum, copulatorum et mortuorum 1630-1738</i>		
<i>Liber natorum 1740-1770</i>		
<i>Liber baptisatorum, mortuorum et copulatorum 1771-1781</i>		
Archiwum Parafii Katedralnej pw. Zmartwychwstania Pańskiego i św. Tomasza Apostoła w Zamościu		
Księga bracka	Księga zawiera wpisy do Bractwa Różańca Św. przy kościele kolegiackim w Zamościu za lata 1634-1917 oraz dochody promotorii brackiej w latach 1722-1746, jak również dokument przyzwalający na erygowanie bractwa Szkaplerza przy kościele oo. Franciszkanów w Zamościu w 1772 r. oraz i wpisy do tegoż bractwa za lata 1772-1874	2734
Księga wizytacji biskupich	Protokoły wizytacyjne i reformacyjne parafii Łabunie za lata 1765-1777	2771
<i>Metrica baptisatorum 1659-1665</i>		
<i>Metrica baptisatorum 1668-1705</i>		
<i>Liber baptisatorum 1706-1735</i>		
<i>Liber baptisatorum 1735-1769</i>		
<i>Liber baptisatorum 1770-1786</i>		
<i>Liber copulatorum 1733-1783</i>		
<i>Liber mortuorum 1744-1779</i>		

**HANDSCHRIFTLICHES QUELLENMATERIAL AUS DER ZEIT VOR DEN
POLNISCHEN TEILUNGEN ZUR GESCHICHTE DER DIÖZESE CHELM
LATEINISCHEN RITUS' IN DEN HEUTIGEN PFARREIARCHIVEN
DER ERZDIÖZESE LUBLIN, DER DIÖZESE SIEDLCE UND DER DIÖZESE
ZAMOŚĆ-LUBACZÓW**

Zusammenfassung

Ein schwieriges Problem, dem die Historiker begegnen, besteht im Mangel an archivalischen Hilfsmitteln, die über die Bestände der Pfarreiarchive informieren. Dies betrifft auch die heute in der Erzdiözese Lublin, der Diözese Siedlce und der Diözese Zamość-Lubaczów gelegenen Pfarreien, die einst zur Diözese Chelm lateinischen Ritus' gehörten. Von solchen Pfarreien gibt es 63. Im Ergebnis einer durchgeführten Befragung stellte sich heraus, dass nur 38 von ihnen in ihren Beständen über Archivmaterialien von vor 1772 verfügen. Das hängt mit einer Reihe solcher historischer Faktoren zusammen wie Naturkatastrophen, militärischen Kampfhandlungen, der Verringerung des Gebrauchswertes eines Teils dieser Dokumente sowie mit dem Mangel an Wissen und Geldmitteln, um die Konservierung und adäquate Aufbewahrung der Archivalien ermöglichen zu können. Die hier präsentierte tabellarische Auflistung berücksichtigt in alphabetischer Ordnung – nach Diözesen geordnet – diejenigen Pfarreien, in denen die erwähnten Archivalien gegenwärtig aufbewahrt werden. Das Verzeichnis der bei jeder Pfarrei angegebenen Archivalien enthält deren Originaltitel bzw. den ihnen einstweilig verliehenen Titel sowie je nach Notwendigkeit grundlegende Informationen über ihren chronologischen und sachlichen Gehalt. Im Falle der katalogisierten Archive wurden auch die Ortssignaturen angegeben.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich